

NORGE I GLASSHUS

Statskommisjon påpeker knebling av «landssvik»-dømte. De hadde ikke full yringsfrihet

I et særskilt vedlegg til NOU (27) har den statlig oppnevnte yringsfrihetskommisjonen et flersiders vedlegg hvor 6. kapittel har «YTRINGS-FRIHETEN I SKYGGEN AV 2 VERDENSKRIG» som tema. Om okkupasjonen og det etterfølgende rettsoppgjør finner vi bl.a. følgende:

Det var NS-medlemmenes tragedie at de aldri kunne vinne anerkjennelse som selvstendig politisk bevegelse, men nødvendigvis måtte fremstå som et redskap i okkupasjonsmaktens hånd. Uansett om NS-administrasjonen på mange områder faktisk virket til fordel for norske interesser, spesielt på forsynings- og næringslivsområdet, og effektivt satte seg imot flere tyske krav, så var den innsatt av okkupanten og forble for sin eksistens avhengig av hans våpenmakt. Og selv om regimets målsetting var å få

slutt på okkupasjonen, var det tyske nærvær i Norge en forutsetning for det. De politiske maktforhold var dessuten slik at NS aldri utad kunne distansere seg fra Tyskland, men bestandig måtte understreke det kameratslige samarbeidet med okkupanten. I det øyeblikk Tyskland tapte krigen i Europa, måtte derfor også NS falle - og uunngåelig også falle i dypeste hat og forakt hos landsmenn flest.

Den 9. mai 1945 tok så det re-etablerte norske demokrati fatt på den største straffettslige operasjon noen sinne; oppgjøret med de 55 000 nordmenn som i krigens løp hadde sluttet seg til NS, og med de titusenvis av andre som hadde gjort tjeneste eller hatt fortjeneste av okkupanten. Fra sommeren 1945 til våren 1951 pågikk etterforskning, bevisopptak, tiltaleutferdigelse og hoved-

forhandlinger i høyt tempo ved et sterkt belastet rettsapparat, med det resultat at 51 000 nordmenn ble funnet skyldig i straffbare forhold. Et flertall slapp med bøter og tillitstap (en ny straffeform som innebar tap av politiske og økonomiske rettigheter), men hele 20 000 ble idømt fengselsstraff og 30 dømt til døden (Justisdepartementet 1962).

Rettsoppgjøret var en sterk påkjenning for den norske rettsstaten. Gjennomføringen måtte nødvendigvis bli preget av hastverk, prosessene av en betydelig mer summarisk rettergang enn vanlig er. Mange rettssikkerhetsgarantier måtte tas med lempe for at oppgjøret skulle kunne gjennomføres i noenlunde rimelig tid. Loven om rettergangsmåten i landssviksakene forenklet prosessen i så måte, og det samme

Forts. side 9 ➡

Okkupantene og de som ble okkupert

Knut Bøckman husker vi kanskje best fra «Morgenbladet», hvor han slett ikke alltid skrev de mest oppmuntrende artikler om «taperne». Men han kunne også være «menneskelig», slik som i denne artikkel fra 31. juli 1985.

En bok fra lektor Tore Dyrhaug har vakt litt oppstuss i sommer. Dyrhaug tar opp sider av vår okkupasjonshistorie som har vært relativt lite kjent og påaktet, med utgangspunkt i rapporter hjem til Tyskland fra okkupantenes etterretnings-tjeneste i Norge.

Naturligvis et interessant stoff, bl.a. fordi det belyser sider ved de fem besetelsesårene sett fra «den andre siden».

Det som særlig har vakt motsigelse og tildels ren indignasjon, er at endel av det som gjengis i boken, rokker ved den generelle forestilling om at det norske folk stod i en fast og kompakt motstandsfront mot tyskerne og deres håndfull av erklærte medløpere i Norge.

Av rapporter hjemsendt til Berlin, synes det å fremgå at det snarere forholdt seg omvendt - at motstanden var representert av en liten, halstarrig gruppe, mens nordmenn flest jattet og fraterniserte med okkupantene og egentlig befant seg såre vel i deres ubudne selskap.

Fra noen av dem som i krigens dager representerte hjemmefront og motstandskamp, er disse referansene blitt møtt med heftige protester. Andre synes å mene at det boken gjør, er å rokke ved en myte.

Det er slett ikke dumt å røkke litt ved myter iblant. Men i det aktuelle tilfelle kan det vel tenkes at «begge parter» har noe rett.

Sannheten er vel helst at en overveldende majoritet

av det norske folk så på tyskerkerveldet med all mulig uvilje og bare ønsket at gjes-tene skulle pakke seg ut, dvs. at krigen måtte bli slutt raskest mulig og med alliert seier.

Det var den helt toneangivende følelse blant folk, det tror jeg vanskelig skal kunne bestrides.

Derimot var det en bred skala av reaksjonsformer i denne situasjon - folk tok nokså forskjelligartede konsekvenser av sine følelser og ønsker.

Den gruppen som virkelig aktivt søkte å bekjempe okkupantene - fra «gutta på skauen» til åndens motstandskjempere blant presster, kunstnere, lærere og andre intellektuelle - var relativt liten. De var motstandskampens avantgardister, og de ble beundret og takket av mange - oftest i all stillhet. Men at de hadde bred sympati i befolkningen, er det neppe noen tvil om.

De fleste av sympatisørene sympatiserte imidlertid nokså uforpliktende. Man kan vel si at storparten av det norske folk innrettet seg meget pragmatisk etter forholdene.

Det er ikke engang særlig vanskelig å finne eksempler på mennesker som tok det vi kalte «tyskerarbeide», f.eks. i bygningsindustrien, men som ved krigens slutt viste seg å fremstå med hjemmefront-bind rundt armen. Endel av dem sørget til og med for å komme seg over til Sverige i krigens sluttfase.

Forts. side 10 ➡

Forskjell på oppgjør

Arbeidstakere hos Reichskommissar og i Waffen SS fikk restlønn i juni 1945

Gjaldt ikke NS-medlemmer som fikk et helt annet «oppgjør»

Det er slett ikke noe som forbauser oss når det gjelder «oppgjøret» etter okkupasjonen.

Mens NS-folk fikk det i form av fengsel og tvangsarbeide kunne andre som hadde hatt viktige stillinger som arbeidstakere hos Reichskommissar Terboven, i Waffen SS, på Dienstpoststelle, Frontleitstelle III og på en

mengde andre tyske arbeidsplasser få oppgjøret utbetalt i kontanter ved henvendelse til «Avviklingskontoret for tyske arbeidsteder.»

I Oslo fant utbetalingen sted på lagertomten Skillebekk, - ved Bygdøyfergen - den 21. juni 1945.

Med et klapp på skulderen og en solid seddelbunke kunne de lykkelig slutte seg

til «gode» nordmenns rekker, vifte med norske flagg og hengi seg til hetsen mot arbeidskolleger som hadde utført nøyaktig samme arbeidsoppgaver som de selv hadde gjort. «Feilen» var bare at kollegene hadde holdt fast på sitt NS-medlemskap.

●

Merknader til Arne Roll

Av Johs. Myhren

Jeg har merket meg at adressa til Arne Roll er Spania. Det forklarer og unnskylder hans manglende kunnskaper om nordmenns holdninger og samfunnsliv i dag. Han skriver med utgangspunkt i 1945 og de nærmeste åra etterpå. Derfor blir hans framstilling delvis meningsløs.

Arne Roll synes ikke å forstå at det har skjedd store endringer i holdningene til våre motstandere, ikke minst de siste 25 åra. I denne forbindelse kunne jeg nevne flere forhold som jeg kjenner godt til, men det ville være uklokt å nevne dette i denne sammenhengen.

Hans manglende kunnskaper forklarer vel også hans omtale av NS som et parti som bygde på samfunnsforhold som ikke eksisterte. Og likeens er det når han ironiserer over at NS-folk «kledde seg i bunader fra anno korstogene (sølja, krona, hodeplagget) og vagget traurig i middelaldersk ringdans med sang om Olav Tryggvason». Jeg er skamfull over at en norsk lektor kan skrive noe så overflatisk og lite gjennomtenkt. Det fortjener

ikke plass i Folk og Land i det hele tatt. Slikt tøv finner vi mer enn nok av i norsk presse ellers.

Så skriver du at jeg er biten, så bitter. Nei, Roll, jeg er ikke bitter, men tvertimot stolt og glad for at jeg har vært NS-medlem. Og selv om det «går en lammelse gjennom din hjerne» når du hører at jeg ikke angrer, så er det likevel tilfelle. Hvordan kan jeg og andre NS-folk angre det vi er uskyldige i?

Til slutt i din artikkel skriver du at jeg har *tryglet* det norske folk om forsoning. Jeg har aldri - i denne sammenhengen - brukt ordet trygle. Tvertimot skriver jeg følgende: «Ei utstrakt hand bør vi ta imot». Dette er det motsatte av å trygle. Kan du ikke lese, Roll? Er vilkåret til forsoning til stede blant mine motstandere, tar jeg imot denne forsoningen. Å nekte ville bety å gjøre seg liten. Og er det noe vi NS-folk ikke er, så er det å være små og ubetydelige. Det gjelder både i tanker, ord og gjerninger.

Kjære Roll! Neste gang du vil rakke ned på NS-folk, gjør det helst i en annen avis enn Folk og Land. ●

ET OVERTRAMP

Av Kjell Aspaas

Herr redaktør
Jeg har tidligere gitt uttrykk for - og takket for! - din «lykkelige hånd» i redigeringen av *Folk og Land*. Det er alltid en «fest» å få/og nøye lese bladet!

Bare en ørliten «ting» mens jeg er igang:

Jeg får ikke riktig «tak» i denne lektor (-kommunist) Arne Roll; hvis jeg ikke kan oppfatte hans (faktisk!) lat-

terliggjørelse av NS i dette nr. av bladet (nr. 7) som et slags «petit-kåseri», synes jeg han har fått spalteplass nok. Vel har han, som Hakon Warendorph skriver i tilsvaret, «akspetert det omfattende materiale...» osv.; men det gir ham ikke rett til å «petit-kåsere» om «ung-hirden i fra Narvik i svarte militæruniformer marsjere med glødende øyene og *hinkende av gnagsår for Den ariske rase og en stolt død i*

Sutring og utskjelling

Av «Gammel abonnent»

Kjære Venner i Redaksjonen!

Uten noen gang å ha skrevet en eneste linje i Folk og Land, har jeg kanskje heller ikke noen rett til å kritisere.

Bladet blir stadig bedre, og jeg er glad og takknemlig for det, men det går altfor langsomt å komme bort fra sutring og utskjelling.

Jeg sitter her med et nummer foran meg. Nummer 7. På første side har vi øverst to overskrifter:

«Fortsatt løgnspredning», og

«Skal vi tåle løgnene om frontkjemperne?»

Slike overskrifter hører ikke hjemme i et seriøst blad. Hvorfor kan vi ikke moderere oss. Er det nødvendig stadig å bruke så tvilsomme begreper som «sannhet» og «løgn». Og i ramme alvor. Tror vi at mer en halve det norske folk er bevisste løgnere? Vi vet da bedre. Vi vet da at våre motstandere stort sett er skikkelig

ge folk. Av mange forklarlige grunner dannet det seg etter krigen en myte, og myten har preget omtrent hele det norske folk.

Kommer vi utenlands, ser vi at de også har sin krigstidsmyte. Kanskje Danmark mer enn andre. I Amerika har de sin egen ensidige og litt naive myte.

Vi tapte krigen. De andre seiret, og det er seierherren som skriver historien. Nå som alltid.

Mange av landets meningsdannende mennesker har forståelse også for vår side, selv om de fleste ikke finner det opportunt å gi uttrykk for det enda. Etter at vi alle er godt døde, vil saken være en annen. Historien vil bli skrevet om, som vi pleier å uttrykke det.

Når vi ikke har klart å rokke ved myten mer en tilfelle er, må det vel være fordi vi ikke har uttalt oss tilstrekkelig godt hos tilstrekkelig mange, og på de riktige stedene. Det er i alle fall vår egen skyld. ●

Vår kirke

Nini Roll Ankers skuespill «Kirken» (rundt 1914) kunne like godt være skrevet idag. Det er et angrep på kirken og krigen. («Kirken, den er i din mors hjerte, gutten min», sier hun der.)

Dette faller sammen med manges mening om at kirken aldri har hatt mot til å tolke kjærligheten rent og uforfalsket når det *går mot et folks eller tidens krav*, enten det gjelder krig, rettsoppgjør, abort - eller homoseksualitet, samboerskap eller spørsmålet om opphevelse av blasfemiparagrafen.

Den vil sikkert bli både hånt og spyttet på hvis den gjorde det. Men den ville stå sterkere og mer uangripelig. I bunnen av sitt hjerte ville menneskene da *stole* på sin kirke fordi den var i pakt med deres eget innerste indre og med bibelen. Den ville vist det mot de selv ikke hadde.

Hvorfor står den norske kirken tom idag. Jo, fordi den griper inn i menneskenes kamp og glemmer kampen for Gud. Den griper inn i menneskenes dom og glemmer den dom som Gud selv skal avsi. ●

«Tigerstaden»

Denne betegnelse for vår hovedstad skriver seg fra Bjørnsons dikt «Godt mot». (1870) I første utgave ble det forøvrig kalt «Siste sang».

Bjørnstjerne Bjørnson kjempet for å få Norge til å unnsatte Finland mot Russland, og Danmark mot Tyskland, men når det gjelder å stå skulder ved skulder med en bror i nød, da kaller man forgjeves på Norge. (Rfr. Finland i 1939).

I diktet «Godt mot» skilddrer dikteren bl.a. en ringfest i Spania hvor en landsens hest ble sluppet inn på arenaen. «Dernest en tiger av sit bur». Hesten berget seg merkverdig bra. Den spente og slo. «Og folket jublet/klappet, lo - da tigren sprang og hesten slo - men blod de fikk ei skue». Så heter det videre:

Hvem vant tilslutt, det ved ej jeg.

Ti denne landsens hest er jeg.

og kampen har en ende.

Men byen hvor den foregår, og hvor den klapp og jubel får,

den tør du kanskje kjenne.

Det var dette diktet som fikk professor Ludvig Daa på Universitetsbiblioteket til å feste navnet *Tigerstaden* på det gamle Christiania.

Men når vi hører folk si at de har «vært en tur i Tigerstaden», så er det de færreste som har rede på hvorfra uttrykket egentlig stammer.

Hva verre er: De reflekterer ikke engang over det. ●

Hvorfor?

Under okkupasjonen fyltes våre kirker søndag etter søndag. Man sang og priste Herren. Hvis man da ikke kom sammen for gjensidig å dyrke hinnannens patriotiske fullkommenhet?

Hvorfor står ellers kirkene tomme idag. Er Vår Herre blitt mindre i fredens dager enn i krigens? ●

FOLK og LAND
UAVHENGIG AVISAnsv. redaktør:
KJELL BLICH SCHREINER
Telefon 61 33 20 87

Adresse: Postboks 3239 Elisenberg, 0208 Oslo.

Redaktøren treffes etter avtale.

Abonnement: Pr. år kr. 160,- (i omslag kr. 200,-, utland kr. 240,-).

Giro: 0808.5164504

Abonnement (10 nummer i året) løper til det oppsies skriftlig.
Annonser forskuddsbetales med kr. 2,- pr. spalte mm. Minstepris kr. 100,-.

Utgiver: INSTITUTT FOR NORSK OKKUPASJONSHISTORIE

I 1000 ÅR HAR VI LEVD...

Det er Ibsen som sier at «Evig eies kun det tapte». Hva som kan ha inspirert dikteren til dette selsomme paradoks er jeg ikke helt klar over. Sikkert er det, at jeg følte ordene med en viss sviende humor, da jeg en aften mediterte foran bokhyllen. Jeg tenkte på de fraværende. På alle de bøker som gjennom årene har forlatt sitt gode selskap for å friste en flakkende tilværelse mellom venner og kjente. Jeg følte det som om jeg hadde sviktet dem. Det var som om tomheten etter dem sved som anklager i mitt sinn. De hadde jo vært mine fortrolige, de hadde optatt sitt liv og sine tanker for meg. De hadde gjort meg delaktig i sine skjebner. En verden av skjønnhet ga de meg, men også hesligheten i sin sannhet. Det er som om jeg annå hører ropene:

Her ligger vi, du samlet oss med nidkjærhet og vi betydde da noe for deg: Evig eies kun det tapte. Svunnen lykke og utlånede bøker kommer aldri mer tilbake.

Det er ellers en av tilværelsens gode stunder å vandre gjennom aftenstille stuer, når de andre sover og natten siger på. Da er meditasjonens time kommet. Det er noe godt og vakkert over den stillhet som natten og andres søvn skaper omkring en. Og likevel er det som om dagens liv ennå fyller rommene. Som om glad barnebarns-latter hvelver seg over dem. En teddybjørn stirrer noe vemodig på meg fra en av krokene. Det ene øret dingler noe medtatt ned og en umiddelbar følelse av medynk med dette forlatte vesen griper meg. Jeg lemper den forsiktig over i divanen og det stiger som et fredfylt sukk opp fra den.

Det er slik vandring som gjerne ender ved bokhyllen. Egentlig har man foresatt seg endelig å ta fatt på et av de utallige arbeider som skal gjøres «ved leilighet». Ordne opp i skrivebordsskuffen, - et hellig kaos av natater, klipp og artikler. Ord som lever og vil frem i lyset, som maser på og som innbiller seg at verden bare venter på dem. Egentlig måtte det være deilig befriende å se det hele gå opp i flammer, men ville det ikke føles som å stikke sin egen hånd i varmen? Fordi det alt sammen jo er en del av deg selv. Derfor stoppet jeg de halsstarrige ordene ned i sine gjemmer, for deretter å ta befriende grep i bokhyllen. Så tar jeg snadden i munnen, - og ingenting mer er ondt.

En avis iverksatte en enquete: I hvilken tidsepoke ville du helst levet i før den første verdenskrig? Dette store skille mellom en gammel og ny kultur. Svarene kom fra de mennesker som ble født på tampen av det forrige århundre. Denne generasjon har vel da også uten tvil gjennomlevd verdenshistoriens mest interessante, men også mest opprivende epoke. I løpet av få decennier opplevde de en utvikling på alle områder, - en utvikling som ikke alene har revolusjonert mennes-

kenes tilværelse, sosialt som økonomisk, men også deres innstilling til livet. Hvor folkenes historie tidligere ble formet gjennom århundrer, finnes det ikke en nasjon som ikke gjennom disse decennier enten har fått sitt ulivssår eller som har reist seg friere og sterkere. Den tekniske og økonomiske utvikling pisket menneskeheten fremover. Det ble ingen tid til å stanse opp og lytte etter de toner som ga oss en sinnets harmoni. De som akkurat opplevde de siste skumringstimer i parafinlampens tid, de som holdt sine hender skjermende for øyene da den første glødelampen strålte som et eventyr, de som så den første harkende bil stønne seg gjennom gatene, de som formelig sank i kne da det første flyet svevet over takene, eller da de første stemmer fra en fjern verden hvisket seg inn i stuene. Ja, de følte at de sto på terskelen til en helt ny verden. I løpet av noen decennier hadde deres klode fått noen århundrers elde.

Parallelt med denne utvikling ble de politiske feider skarper. Det kom nye toner inn, - toner som aldri tidligere var hørt. De gamle partier lyttet forferdet. Det var den første svake oppsang fra det revolusjonære arbeiderparti, det parti hvorfra deres kampsang senere skulle tordne over verden.

Dette var umiddelbart før den første verdenskrig, som allerede hadde sendt sine små varsler, som ikke ble oppfanget her hjemme. Likevel gikk det som et fjertrende budskap en solfylt sommerdag, - at nå var den kommet. Så fulgte den rivende malmstrøm, som brøt menneskeskjebner ned. Et gigantisk uvær som flenget opp hva mennesker gjennom århundrer hadde skapt. Men som også avslørte og knuste alle de fiktive verdier som man hadde bygget sin tilværelse på.

Etterpå fulgte så stillheten. Det var som om ingenting mer ville gro. Mange av menneskenes drømmer, håp, lengsler var spjæret opp. Utallige drev som vrakgods ut på livets elv, inn i bakevjen hvor de fløt rundt og rundt for aldri mer å komme ut i strømmen. Enkelte lot seg helt synke ned i glemselen med det samme.

I disse år gikk en hel generasjon tapt.

Så kom en tid karakterisert ved stålet og betongen. Ikke bare rent produktivt, men i mennesket selv. Fantasien, følelsen og sinnets stemning lå også under en maske av betong. Man hadde tapt frimodigheten til å være seg selv overfor andre. Man gikk som dagskygger forbi hverandre. Men bak disse masker levde et liv preget av de gleder, de savn og lidelser som hadde skapt det. Alt dette vi ikke ser. Og ikke bryr oss om å se. Vi tror jo gjerne at livet bare er noe vi skaper gjennom venner, gjennom våre innkjøp, gjennom våre vaner. Mens det derimot er våre egne tanker som skaper det. De er det eneste som er ubestikkelige. Derfor er de så verdifulle. De gir oss en rustning som beskytter mot de kårdestikk enhver er utsatt for i kampen.

Den store trang til fellesskap på alle områder - denne utslettende kollektivitet - truet med å knekke individualismen. Alle jaget med alle. Ingen turde skille seg ut fra flokken for å gå sine egne stier. Ingen turde gråte, hvor andre kanskje lo. Den tette sammenheng i tilværelsen gjorde enhver handling skjebnesvanger overfor andre.

Men opp av dette fellesskap vokste kravet om nye verdier. En ny idealisme. En sterkere tro. De materielle verdier sviktet, det ble ingen ny levestandard, derfor klynget man seg til håpet om å finne en ny livsstandard. Nye religionsrørsler, nye nasjonale bevegelser, en rekke nye - ismer ble født av tidens eget svangerskap.

Månedens navn

Et kjent navn i *Folk og Land's* spalter, P.O. Storlid, har gjennom flere år høstet ære og heder også som bidragsyter til «Norsk Militært Tidsskrift».

I 1981 fikk han den attraktive prisen «Årets artikkel».

I rekken av artikler som P.O. Storlid har bidratt med i det seriøse tidsskrift kan nevnes:

Hefte nr. 6/7 1976: «Slaget om Verdun», i hefte nr. 8 samme år: «Operasjon Barbarossa», i hefte nr. 5 1977: «Veien til Stalingrad, i hefte nr. 7 1979: «Litt om Waffen SS», i hefte nr. 7. 1980: «Kappløpet mot Norden» og i et hefte nr. 12 et FORUM-innlegg om samme sak. I nr. 7 1981 kom hans artikkel: «Gerilja i NMT» som han fikk æresprisen for, - og i hefte nr. 8 1981 kom «Frivillige på tysk side i annen verdenskrig». Det var den siste artikkel som bragte ham i kontakt med oss, og som siden har medvirket til at det innen forsvaret nå gis en bedre og riktigere framstilling av dette omfattende emne.

Per O. Storlid er født i Bergen i 1932 og tok eksamen artium på engelsklinjen i 1950. Deretter har studievirksomhet, militærtjeneste og stillinger i skoleverket ført til en mer omflakkende tilværelse, og dialekten er da heller ikke slik at den røber bergenseren, uten i selskap med bysbarn.

Til eksamen cand.philol., som forøvrig ble avlagt i 1966 var et arbeid om de Gaulle, med utgangspunkt i generalens/presidentens memoarer hans hovedfag.

Per O. Storlid er språkmektig og behersker bl.a. russisk. Han har derfor vært til god hjelp under frontkjempenes reiser i østerled, samtidig som han gjennom sitt vinnende vesen, sitt humor og sin lojalitet har fått mange gode venner blandt frontkjemperne og Røde Kors-søstrene. ●

Forts. side 12 ➡

Makkverk trekkes tilbake

Av Jesper H.

Forlaget Høst & Sønn i Danmark trodde på gull og anerkjennelse for sin bok «Østfronten - danskere i krig».

Det viste seg likevel hurtig at boken var så feilaktig og direkte løgnaktig flere steder at såvel historikere som barn av de tidligere frivillige reagerte sterkt.

Den 160 siders billedbok er nu tatt ut av handelen.

Da var det solgt 4000 eksemplarer, og disse blir ikke trukket tilbake.

Dette får den konsekvens

at de uhyrlige påstander er spredd rundt i landet.

Makkverket er redigert av journalist Leif Davidsen og Karsten Linhardt.

Historiske forhold og handlinger kan man ikke behandle, forvanske og besudle som om det var en roman man skrev.

Kun bevisfaste handlinger og forhold har gyldighet.

Forlaget i Danmark tapte store summer på inndragelsen av boken, og tør neppe flere ganger rote seg sammen med slike eventyrfortellere, som dessverre også finnes i Norge.

Hjemmefrontens drap

«Folk og Land» fikk på «pukkelen» i NRKs program «21», da hjemmefrontens drap under okkupasjonen ble drøftet.

I januarnummeret kommer vi med kommentarer til Molands bok - og påstander der.

Gustav Smedal var hans navn

Fra advokat Erling Uelands opptegnelser i 1975

Det er vanskelig å skildre en sådan mann for selv var han ikke ute etter ære, makt eller rikdom. Han stakk seg ikke fram.

Hans navn er knyttet til ishavsregionen, Grønland og Svalbard.

For at Norge skulle få størst mulig rådighet over disse områder ofret han mange års gratis arbeide.

Han meldte seg inn i NS.

Han nektet å arbeide for systemet. Han ble tilbudt å bli landets høyeste dommer, men sa nei.

Ingen har våget å beskylde han for en eneste umoralsk handling.

Om grunnen til at han meldte seg inn i NS sier han: «At et medlemskap i NS

var ulovlig eller illegalt, falt meg ikke inn. Jeg nevner at høsten og vinteren 1940 hadde både Dommerforeningen og Den norske Sakførerforenings hovedstyre stilt sine medlemmer fullstendig fritt i spørsmålet om å melde seg inn i NS.

Justisdepartementet hadde i en rundskrivelse av 3. desember 1940 som er undertegnet av Carl Platou, gitt uttrykk for den samme oppfatning.

Det var flere ting i NS's program (vedtatt 1934) som ikke appellerte til meg, men i den foreliggende situasjon måtte disse programspørsmål fremstille seg for meg som noe underordnet. Hovedsaken, det altoverskyg-

gende spørsmål, var for meg å sikre Norges selvstendighet hvis Tyskland skulle vinne. Det var derfor, enten man i dag vil trekke på smilebåndet av det eller ei, en samvittighetssak for meg å gå inn i NS. Noe annet er at jeg ble skuffet.

Det ble foretatt en rekke handlinger som jeg var uenig i, og som gjorde at jeg ikke følte meg vel i partiet.»

I 1945 ble han rettsløs.

Hans hjem ble invadert. Hans formue ble beslaglagt ham. Private brev ble åpnet. Hans leveveg, advokatbevillingen ble tatt fra han. Av sitt bo fikk han kr. 200,- i måneden å leve av.

Ved dommen ble han pålagt i bot og erstatning kr. 100 000,- av en formue på kr. 150 000,-.

Under krigen ble det tale om å bruke formueskonfiskasjon ovenfor advokater som politisk straff.

Forts. side 9 ➡

Russiske og sovjetiske falne æres av norske frontkjempere

Lørdag den 30. oktober samlet flere norske frontkjempere seg på Vestre gravlund i Oslo, hvor det ble holdt en vakker høytidsstund i forbindelse med krigens ofre.

Som i tidligere år ble den russisk/sovjetiske minnestein bekranset og herunder holdt Eivind Saxlund en kort tale:

«Kjære venner.

Vi har lagt ned en krans for å ære russiske og sovjetiske soldater som falt og døde i krigen.

En soldat vil alltid måtte være beredt til å ofre sitt liv.

Det minner oss om ordet fra Den hellige skrift om at «ingen har større kjærlighet enn den som setter sitt liv til for sine venner».

At de satte sitt liv til for sine venner gjelder de soldater vi minnes her.

At det også gjelder soldater på den annen side, gjør ingen forskjell i dette. Snarere tvert imot.

Derfor gir vi ved vår krans uttrykk for vår ætelse, vår respekt og vår ærbødighet stillet overfor russiske og sovjetiske soldaters offer ved dette minnesmerke.

Denne kransenedleggelse skjer i forsoningens tegn.

Krig må avløses av fred og forsoning. Den kjærlighet overfor sitt folk som de soldater som minnes her, har vist og satt livet til for, inspirerer oss som lever, til et liv i forsoningens tjeneste og kjærlighet til alle mennesker uten unntak.

Må Guds Fred som overgår all forstand, gi oss forsoningens gave i Kristus Jesus. Amen».

Årets frontkjemper- treff

Også i år har frivillige fra de forskjellige kamphenheter vært samlet til sine tradisjonelle kamerat- og minnetreff.

Arrangementer som alltid imøteses med interesse og glede av veteranene som her får anledning til å treffe igjen kamerater som de kanskje ikke har sett siden kampene i øst for nærmere 60 år siden.

Positivt er det at pårørende og falnes etterlatte tar del i disse treff, og ofte griper ordet for å berette om sine inntrykk og følelser fra den gang de sto alene her hjemme mens husband eller brødre kjempet der ute.

Som vanlig hadde de enkelte enheter sine spesielle emner å debattere. Denne gang turen i Østerled, filmen fra avdukingen av Legionens minnestein i Krasnoje Selo og kanskje spesielt; planene for år 2000.

**HJELPEORGANISASJONEN
FOR KRIGSSKADEDE**

FRONTKJEMPERE OG FALNES EFTERLATTE
Postboks 1407 Vik, 0115 Oslo
Postgiro 0806 5180708

Hjelp oss å hjelpe

Med dette nummer av bladet følger en giroblankett til Hjelpeorganisasjonen for krigsskadede frontkjemper og falnes etterlatte som vi ber deg om å benytte.

Som bladets lesere vil vite, har vi mange krigsskadede og enker som trenger hjelp og støtte. Behovet er nok atskillig større enn vi har maktet å dekke. Den hjelp vi likevel har kunnet yte, kommer meget vel med og er svært kjærkommen. Både fordi den dekker et nødvendig og sterkt behov og fordi den viser at solidaritet og samkjensle ikke er tomme ord, men en levende realitet blant dette blads lesere.

Vi appellerer derfor til hver enkelt: Vær med oss å hjelpe. Benytt den medfølgende postgiroblankett.

På forhånd: **Hjertelig takk!**

Amund Enger

Desember 1999

Eivind Saxlund

Manns mot i krig og fred

Av Hakon Warendorph

Randolf Alnæs:

FRONTKJEMPERE

Kristiansundere på Østfronten og i Finland under den 2. verdenskrig. Særtrykk fra Årbok for Nordmøre 1999 40 sider - Kr. 50,00 (Boktjenesten, FoL.)

Professor Randolf Alnæs har en omfattende virksomhet som skribent bak seg. En lang rekke skrifter som omfatter hans eget fag, psykiatri, viser ikke bare professoralt faglig pliktarbeide, men generelt samfunnsengasjement. Dette har ført til en livlig deltagelse i pågående debatter om humane og etiske spørsmål. En skarp penn og et klart syn har vært kjennetegn, og det han har følt som urettferdighet har vært lagelige angrepspunkter.

Et slikt punkt - særdeles ømt - har vært våre frontsostreres behandling i rettsvesen og andre offentlige instanser etter 1945. Disse har funnet en sann talsmann som i den anledning har hatt solide fighter med Norges Røde Kors (bl.a.). Også frontkjemperne er møtt av Alnæs med stor forståelse. På en forbildelig måte og tross personlig belastning og fare for å bli kategorisert som «nassssist» har han gitt uttrykk for sine meninger om «landssvik» og «rettsoppgjør».

Randolf Alnæs har som seneste bidrag i så måte berettet for leserne av Årbok for Nordmøre 1999 om frontkjempernes innsats i øst, på Leningrad-fronten og i Finland. Det er Nordmøre Historielag som gir ut denne årboken, og den største vekten er derfor lagt på nordmøringene som satte livet på spill i kampen mot Sovjetsamveldet og kommunismen. De som overlevet og

de som ikke kom tilbake. Det er Legionen, Regimet Norge, Politikompaniet og Skijegerbataljonen som «huset» de fleste nordmøringene, men også i Division Wiking var de å finne.

Beretningen er nå tilgjengelig i ovennevnte skrift som forfatteren selv utgir.

Boken har et godt billedtilfang, bl.a. et oversiktskart over støttepunktene Hasselmann og Kaprolat. Nøkterne skildringer fra kamphandlinger og «dagligliv» både fra disse områder og fra andre fronter er fulgt opp med nekrologer fra Fritt Folk og lokalaviser over dem som ikke kom hjem igjen. Det er dyster lesning, men også en saga om mot og oppofrelse. Så vel disse som de som kom hjem bringer Dr. Alnæs «frem fra glemselen».

Den vesle boken har apell langt ut over Nordmøre. Folk og Lands lesere bør betrakte dette nøytrale, men oppsiktsvekkende bidrag til lokalhistorie som en gave - uansett om vi må betale litt. Vi bør la den stå, godt synlig, i bokhyllen når vi drar herifra. Jeg viser forøvrig til forfatterens introduksjon i forrige nummer av FoL (nr. 8). ●

Adressen til Erik Haaest

Flere lesere har bedt oss oppgi adressen til Erik Haaest i forbindelse med omtalen av ham i *Folk og Land* nr. 6.

Han er nå vendt tilbake til Danmark etter lang tids opphold i Spania hvor han hadde påtatt seg et krevende journalistisk arbeid.

Adressen er:

Haleveien 6. - Ristinge
Dk - 5932 Humble.

En takk til Randolf Alnæs

I anledning professor Randolf Alnæs bok: «Frontkjemper» som er et særtrykk av hans artikkel i Nordmøre Historielags Årbok for 1999, ble forfatteren vist stor oppmerksomhet kunstnerisk utført: under Legionens kamerat-

*Vi satset våre liv
for å tjene vårt land
i den store krigen.
Mange kom aldri tilbake.
Vi andre kom hjem
til hatefullt oppgjør,
fratatt frihet og ære.
Vi var tapere
i den store krigen.
Vi søkte ikke om nåde
men om å bli vist respekt.
Derfor med dypfølt glede
vi trykker din utstrakte hånd.*

NORSK NÆRINGS- LIV UNDER OKKUPASJONEN

Av Bjørg Bugge, Arnevik

Herr redaktør.

Det er med glede jeg leser ditt velredigerte blad. Trass i sin høye alder har det en friskhet over seg som vitner om at det vil overleve langt ut i år to-tusen.

Som så mange har gitt uttrykk for har jeg også satt pris på hva avisen har skrevet om næringslivspampene under okkupasjonen som tjente seg søkkrik på samarbeidet med tyskerne under okkupasjonen. Også jeg håper du vil bringe flere navn frem.

Tilfeldig fant jeg en artikkel i «Bydelsavisa Oslo-6» hvor juridisk konsulent Torolv Gard hadde en artikkel om «Norsk næringsliv under okkupasjonen». Her skriver han bl.a.:

Med hensyn til politikere, var det et enstemmig presidentskap i Stortinget som i 1940 henstilte til kong Haakon å abdisere. I Stortinget var det et samlet Bon-

departi (idag Senterpartiet) som etter den militære overgivelsen gikk inn for å samarbeide med okkupasjonsmakten. Et klart flertall i Arbeiderpartiet gjorde det samme og også et flertall i Høyre. Bare i Venstre av de større partiene, var det et flertall mot samarbeid begge Kristelig Folkepartis representanter stemte mot. Politikernes rolle under krigen var mildt sagt ynkelig.

Når det gjelder næringslivet, så samarbeidet faktisk både Arbeidsgiverforeningen og Landsorganisasjonen den første tiden, og det var på hengende hår at ikke Norges Bondelag hadde gjort det samme. Det forunderlige er at da nevnte organisasjon ble nazifisert, underkastet medlemmene seg lojalt tyskerne og produserte for fullt frivillig og mot god betaling, til tyskernes store tilfredshet. Tyskerne avskaffet faktisk arbeidsløsheten, og bøndene, som var forgjeldet til langt oppover ørene før krigen, kom ut av

den gjeldfrie. Dette er på en forunderlig måte holdt skjult for det norske folk. Avdøde forfatter Helge Krog, gjorde i en rekke fnysende avisartikler like etter krigen, oppmerksom på forholdet, men ble ikke hørt. Han utdypet dette nærmere i en bok som han kalte «6. kolonne», uten å få gehør. Det var åpenbart sterke økonomiske og politiske krefter som ikke var interessert i at disse fakta skulle komme frem i dagen. Det er da også industriarbeiderne og bøndene som har skodd seg best økonomisk etter krigen, men krigsseilerne og andre krigsdeltakere har fått en skammelig behandling. Det som imidlertid overrasker mest, er at når tidligere administrerende direktør i Norges Industriforbund, Jan Didriksen, som både var aktiv motstandsmann og tysklandsfange, i sin bok med tittelen «Industrien under hakekorset» som utkom i 1987, gjentar Helge Krogs påstander, da er det fortsatt ingen som reagerer. Man kan undres over hva norske historikere driver på med.

La oss slutte med å feire egen heroisk motstandskamp av den enkle grunn at det ikke foregikk noen slik kamp. Bare 3 promille av det norske folk mistet livet på grunn av krigen, og hele vårt næringsliv produserte for fullt og var tyskernes gode forbunds-felle. Vi kom som nasjon ut av krigen med hele vårt produksjonsapparat intakt, om enn noe nedslitt, og har på grunn av dette hatt store økonomiske fortrinn fremfor de fleste land i Europa som var lagt i grus. Således var allerede i 1946 landets brutto nasjonalprodukt oppe på samme nivå som før krigen.

La oss bruke 1990 til å starte en nasjonal selvransakelse. Vi kan ikke lenger leve på livsløgnen om at de fleste av oss var helter. For en ting er tindrende klart, og det er at hadde alle land som var i krig med Tyskland yttet samme motstand som nordmenn flest gjorde, ja, da hadde ikke Hitler tapt krigen. ●

HISTORIEN OM ET LITE LAND OG EN STOR KUNSTNER

«Når et lands rettsvesen kommer ut av lage, kan alt skje. Intet burde derfor være viktigere enn at rettsstaten som sådan fyller sin oppgave, slik det sømmer seg for et sivilisert land. Det gjorde den ikke i Kirsten Flagstads tilfelle».

Dette skrev Arne Dørumsgaard i en lang artikkel i 1985, som ble offentliggjort i «Morgenbladet».

Vår redaktør fikk allerede den gang tillatelse til å ta et utdrag:

Idag kjenner man omsider sannheten om Hamsun. Den omfattende avispolemikk som utspant seg etter utgivelsen av boken om hans liv - typisk nok ikke skrevet av en nordmann - fjernet det fortielsens slør som inntil da hadde hvilt over den virkelige bakgrunn for den medart en av sekelets største prosaister ble utsatt for i årene etter annen Verdenskrig. Det står som et avskrekkende eksempel på hvordan et lands øvrighet unnlot å gripe inn overfor den sjelelige mishandling et høyt begavet medmenneske ble offer for, ute av stand til å forsvare seg mot overgrep som allerede den gang pekte fremover mot de straffemetoder man idag praktiserer i mange av klodens totalitære samfunn, men som avgjort ikke hører hjemme i noe sivilisert lands lovverk.

Så meget hva knut Hamsun angår.

Enda mer opprørende - og det skal meget til - er den behandling som ble Kirsten Flagstad til del under og etter krigen: Helt og holdent uskyldig som hun var i alt hun ble anklaget for. Som menneske var hun overhodet ikke interessert i politikk og befattet seg følgelig ikke med slike problemer i det hele tatt. Men så glad var hun i landet sitt, at hun på høyden av sitt verdensry - og på en tid da mange forlot Norge - uten å la seg avskrekke, valgte å reise hjem for å være nær sine kjære i prøvelsens stund.

Under hele krigen levde hun stille og tilbaketrukket uten på noe tidspunkt å opptre i det okkuperte Norge

eller i Tyskland og det beleirede Europa. I fem lange år levde hun som privatmenneske, bortsett fra noen få gjestespill i nøytrale land som Sverige og Schweiz. Så kom freden i Norge. Flagstad gikk i sitt 50de år: En alder da mange store sangkunstnere allerede begynte å tenke på rettetten. Så skjer det utrolige at Kirsten Flagstad i mer enn halvannet år blir holdt tilbake av myndighetene uten på noen måte å ha forbrudt seg mot norsk lov og rett. Først i desember 1946 slo frihetens time for et av de største navn i frihetens historie. Da forlot Flagstad Norge - og trodde med det å ha lagt norsk husmannsånd og statsmaktens overgrep bak seg.

I det tok hun feil. For i de nærmere syv år som var forløpet siden Flagstad valgte å reise hjem til sitt undertrykte land, hadde den norske eksil-regjeringens representanter i Washington prestert å tilsvine hennes gode navn og rykte - ikke bare i De Forente Stater, men også i Europa og i hennes eget fedreland.

To mennesker bar hovedansvaret for dette gemene anslaget, nemlig ambassadør Morgenstjerne og hans pressatteché, Tor Myklebost. Fra disse herrers felles innsats for å ødelegge Kirsten Flagstads anseelse som kunstner og menneske, stammer alt som senere skjedde.

Dette er det boken «Sannheten om Kirsten Flagstad» forsøker å belyse og sette inn i sin rette sammenheng. Og ut fra denne synsvinkel

er det en umåtelig viktig redegjørelse som her er lagt frem.

Hva «Sannheten om Kirsten Flagstad» med skremmende klarhet avslører, er det infame intrigespill som mellom 1940 og 1945 ble drevet av statens representanter i gjennom resten av decenniet i USA såvel som i Norge med forgreninger til England og Europa forøvrig. Så godt hadde excellensen og hans eksosrør forbedret terrenget, at samarbeidet mellom presseattachéen i Washington og dagsavisene i Oslo foregikk upåklagelig både før og etter Myklebosts hjemkomst etter krigen.

Såsnart noe ufordelaktig om Flagstad ble klekket ut i Washington og viderekolportert til amerikansk presse via «Nordisk Tidende» og «Norwegian Information Service» i New York, ble det slått stort opp i norsk skandalepresse og da først og fremst i Dagbladet, naturligvis. Skjønt også enkelte anstendige organer som daværende «Verdens Gang» og «Aftenposten» lot seg dessverre forlede til forvrengninger såvel som fortelser flere ganger i løpet av disse årene.

Hets-psykosen gav seg etterhvert slike utslag at en ellers fornuftig dame som fru redaktør Skavland, da min gamle venn, Arthur Omre, prøvet å stanse hennes voldsomme utbrudd mot Flagstad ved å si at hun faktisk bare opptredte i Zürich et par ganger under krigen, parerte med: «Ja, men det er tysktalende»! Og da blir jo enhver rasjonell måte å ar-

gumentere på en blank umulighet.

I 1947 nådde hets-kampanjen slike høyder at daværende høyesterettsjustitiarius Emil Stang, sengeliggende i sterk influensa, lot seg skremme til å offentliggjøre en modifisert erklæring av sin tidligere bekreftelse, hvor han nå forsøkte å ro seg i land på så sviktende grunnlag at det kun rammet ham selv og ikke Flagstad. Ifølge hans første korte og konsise erklæring av 1945 hadde hun under hele krigen vist fast nasjonal holdning».

Når en ambassadør beviselig farer med løgn og landets høyesterettsjustitiarius lar seg terrorisere til å revidere sine egne utsagn av skrekk for hva pressen kunne henge seg opp i, burde det være tydelig for alle at noe meget galt var på ferde.

Men se, det fikk nordmennene ikke vite, de ble foret med falske opplysninger og fortelser inntil praktisk talt hele nasjonen trodde at Flagstad minst var landsforræder!

Og hva annet kunne de tro når både presse og radio lydig offentliggjorde alt de ble velsignet med fra det hold som gavmildt distribuserte løgnhistoriene fra den andre siden av andedammen, komplett med fotos av demonstrasjonstog med plakater hvor det tydelig stod å lese: «Kunstnere vil få det bedre i områder styrt av det tredje rike, uttalelse av Kristen Flagstad». - «Kristen underholdt nazister - vi kjempet mot dem» og fyndord som, «La friheten synge - ikke Flagstad» - alt sammen orkestrert fra norsk-amerikansk hold, oppegget av ambassaden, uten at noen av demonstrantene på forhånd hadde gjort seg den ringste umake med å undersøke kildenes troverdighet: De stolte også på ambassaden og dens drabanter. Det samme gjorde sladrejerring num-

mer en; Walter Winchell - et individ få respekterte, men alle leste. Her er hva han presterte, da ryktene om at Flagstad aktet å ta amerikansk borgerskap, nådde New York: «Menn og kvinner fra De Forente Staters væbnede styrker - dere må gjøre noe med denne kvinnen som hverken før eller under krigen stod på vår side. Flagstad åpnet sitt hjem for quislinger etterat hennes land ble overfalt. En stemme som kunne heve seg i sang midt under fedrelandets pinselsskrik, har ikke stor verdi når den sverger troskap til Amerikas flagg». Og uten at den norske ambassade dementerte, ble det også gjort stort nummer av at Flagstad skulle ha sunget for tyske tropper ved en konsert nordmenn ikke hadde adgang til -. «Den Kongelige Norske Opera» (!) som på den tid overhodet ikke eksisterte og avgjort ikke kunne ha smykket seg med betegnelsen «kongelig» i de årene Quisling satt ved makten i vårt hærtatte land.

Dette var det Kirsten Flagstad gikk imøte da hun vendte tilbake til Statene i 1947 for å gjenoppta sin karriere.

Og det stanset ikke med det. Ved hennes første etterkrigskonsert i Philadelphia ble det kastet stinkbomber mens det haglet med ukvemsord og gikk på nevene løs i salen. Få dager etter konserten skrev Kirsten til meg: «Det er et under at håret mitt ikke ble hvitt.

Denne og lignende hendelser ble skadefro kommentert i norsk presse med «Dagbladet» i spissen hver gang anledningen bød seg. Intet positivt ble tillatt offentliggjort.

Selv ble jeg avvist i såvel «Aftenposten» og «Verdens Gang».

Ikke et menneske kan fortelle hvor mange som omkom i Dresden

Norsk kvinne forteller om terrorbombingen 13. februar 1945

En norsk kvinne, gift og bosatt i Dresden under siste krig, opplevet terrorbombingen av byen 13. februar 1944. Her forteller hun virkeligheten av hva som egentlig skjedde:

«Det var ingen i Dresden som trodde at det som var hendt i Berlin og Köln, i Hamburg og München, kunne hende der, at der ville bli sloppet bomber over byen ved Elben. Folk sa at Dresden var blitt erklært for «de såredes by», den hadde ingen militære mål innenfor sine grenser. Faktisk hadde heller ikke noe hendt der før den 13. februar 1945. De få bomber som var falt i byens sentrum hadde ikke forårsaket ødeleggelser av betydning. Hva dype bunkere og store bombesikre kjellere angår, så var hverken materialer eller arbeidere for hånden. Alt var blitt sendt til fronten, slik at hjemlandet måtte greie seg selv. De hakker og spader som kunne ha vært til nytte når det gjaldt å grave ut overlevende etter et eventuelt bombeangrep, var avgitt til bruk for Volkssturm og Hitler-Jugend, for kvinner og utenlandske arbeidere til bygging av Ostwall. Folk i Dresden nektet å tro at bomber kunne bli kastet over den byen.

Dresden hadde normalt et innbyggertall på 630 000. Den mannlige befolkning befant seg for størstedelen ved fronten og var tallmessig blitt erstattet av garniserende soldater i nærheten, av utenlandske arbeidere og av krigsfanger. I de første dager i februar 1945 var der imidlertid stuert sammen over en million mennesker innenfor byens grenser. Den røde armé stod da allerede langt inne i Schlesien, og strømmer av flyktninger øst-

fra befant seg på ustanselig og møysommelig vandring i retning av Sachsen og følte seg trygge da de kom fram til Elben. Vestfra hadde også flyktninger i hundretusenvís funnet veien til Dresden for å komme seg vekk fra de krigshandlinger som raste i deres hjemlige trakter.

Og Dresden var helt blottet for militære anlegg, - der fantes ikke noe som kunne kalles militært forsvar der. - Luftvern batteriene var for lenge siden sendt til fronten, kampflyene stod på bakken og kunne ikke brukes av sabotasje. For da de fiendtlige bly kom, og de siste tyske maskiner lettet for å oppta kampen mot dem, ble de dirigert til Schleswig-Holstein, mens Dresden ble forvandlet til en ruinhaug.

Den natten var over 900 fiendtlige fly på vingene. - Dresden var bare ett av de mange mål, men ingen annen tysk by ble så systematisk ødelagt. Uret på Frauenkirche viste 21.35 da helvetet plutselig brøt løs. I førti minutter haglet det med bomber over den forsvarsløse byen; først «block-busters» (bomber som ødelegger hele kvartaler) og landminer, deretter brannbomber og fosforkanistre. Det var førti minutter med angrep på angrep, - førti minutter med fortvilelse og dødsredsel for en million menneskelige vesener. - Klokken 00.20 kom den andre bølgen med bombefly farende. Pilotene søkte seg ut de få bygningene som enda sto igjen, og som raget som svarte søyler

opp fra ildhavet, dertil de åpne plassene hvor hundretusener av mennesker hadde søkt tilflukt fra flammene. Men dødsbølgen skulle enda en gang gå over byen, - det hendte sent om morgenen. Byen frembød ikke lenger noe mål, for alt lå i ruiner. Det var forstedene, de nye bydeler som nu fikk sin bekomst. De flyktende sivile på gatene som løp som besatte for å komme seg unna det fryktelige inferno, de redselsslagne mennesker som bare hadde en eneste tanke i hodet, - det var disse arme mennesker de fiendtlige kampfly nu drev jakt på med maskingeværer og kanoner. Deres bomber herjet forferdende blant de sammenstimlede menneskene, og flygerne drev jakt på dem som ville dyr over grøfter og åpne marker.

Bombene fra det første angrepet hadde falt over den gamle delen av byen som et teppe. Hvert hus som sto for seg selv lignet en brennende fakkel, andre hus var liksom blåst vekk fra jordens overflate. Direkte treff ødela hele kvartaler, fra de øverste etasjer og helt ned til grunnen, og flammene fra gatens to sider møttes i midten.

Noen få mennesker kom vaklende frem fra de brennende ruinene, - levende fakler som skrek slik som bare menneskelige vesener kan skrike i vanvittig dødsangst og smerte. Gater og kloakkledninger ble revet opp, - det hele så ut som et månelandskap. Gatene var bestrødd med lik, lemleste mennesker hang i de forvridde trærne, døde hester lå

i bombekraterne. - Svertet av røk, i klær som var revet i filler eller svidd hull i, skyndte redselsslagne mennesker seg ned til engene ved Elben og til de parkanlegg som var blitt skånet av ilden. Da bombene sluttet å falle, begynte tidsinnstilte bomber og andre ifernalske ødeleggelsesmidler å eksplodere i ildmørken. Sammenstyrte murvegger knuste dem som hadde unnsloppet bombene i kjellerne og ilden inne i husene.

De store hallene på utstillingsområdet var fylt til trengsel av flyktninger. Her fantes ingen bunkere, ingen kjellere, ingen steder å søke dekning. - Sprengbombene falt uhindret gjennom de skrøpelige takene, *brannbombene med fosforet* sprøytet dette utover de forsvarsløse menneskene. Halmen i de improviserte sengene tok øyeblikkelig fyr, alle utganger var stengt, og alle de som ikke brant ihjel eller ble blåst vekk, ble trampet til døde av redselsslagne mennesker.

Det var bare en hovedlinje av jernbanen som passerte gjennom Dresden. Det var en lett sak å sette den ut av funksjon. Hovedjernbanestasjonen var blokkert av de altfor mange tog som ventet på å passere igjennom. Det var lykket jernbanefolkene å gjøre passasjen fri før alarmen ble gitt og de første bombene falt. Etter dette første angrep kjørte togene inn på stasjonen igjen, linjene var inntakte og ingen tenkte muligheten av et angrep til. Men da så dette allikevel skjedde, ble de forskjellige tilfuktssteder håpløst blokkert. Kjellerne under venteværelsene ga en viss beskyttelse, men overfor direkte treff var de til ingen nytte. I løpet av noen få minutter var jernbanen et kaos av sand, stein, ruiner, forvridde gjenstander av stål og jern og av masser av lik som var oversprøytet med *glødende fosfor*.

Den 14. februar 1945 ble der ikke noe synlig daggry i Dresden. Svarte røykskyer dekket solen og gjorde nat-ten lengere. Først den tredje

dagen, da likene var begynt å bli en akutt fare, gikk man litt etter litt i gang med å begrave de døde. Der fantes knapt nok en eneste kjeller hvor der ikke lå haugevis med døde, ikke en gate som ikke var tett bestrødd med lik. Vanntankene på byens gamle markeds plass var fulle av mennesker som hadde druknet der. For om mulig å redde livet hadde de søkt tilflukt i dem.

Tropper fra de omkringliggende distrikter fikk ordre om å yte hjelp. Det var for størstedelen Vlassov-enheter. De måtte til stadighet avløses, da ingen greide å uholde dette arbeidet lenge ad gangen. Til å begynne med ble det gjort forsøk på å identifisere likene og begrave dem. Massegraver på 50 og 100 mennesker ble kastet opp på kirkegårdene, lange rekker med panje-vogner og militære lastebiler kjørte de døde frem, det ene lag over det andre, - menn, kvinner, barn. Ikke et menneske vet nøyaktig hvor mange det var som mistet livet denne natten. 250 000, 350 000, 400 000? Ingen kan si det. Senere ble der laget likbål. Likene ble lagt i store hauger, parafin helt over dem og antent. Asken av 10 000 lik dannet en liten ås på 4 ganger 6 meter.

Dette arbeidet pågikk i ukevis, - det så ut til at det aldri skulle bli slutt på det. Våren med varmere vær øket faren for epidemier, så det måtte tas radikale forholdsregler. Tropper med flammekastere, med beskyttende klær og med gassmasker brant ut kjellerne, hvor ofrene fra den 13. februar allerede befant seg i oppløsning. Alt ble forvandlet til aske, - møbler, personlige eiendeler, dokumenter, papirer, - det er ingen som kan si hva som lå i disse kjellerne.

Om denne gruoppvekkende *anglo-amerikanske gangsterbedrift* kunne det være litt av hvert å si. Men vi kan innskrenke oss til disse ord av den engelske generalmajor J. F. C. Fuller: «... det lønner seg bedre å kjempe som en gentleman

Forts. side 11 ➡

MEDITASJON

La oss gå over 50 år tilbake. Til julen 1943.

Vi minnes en julesammenkomst i byen vår.

Salen pyntet til fest.

De mange fremmøtte kledd i sin fineste førkrigsstas.

På bordene Hansabrus til barna, - surrogatkaffe til de voksne. Dertil medbragte fat med krisebakst.

Lysene dempes og fra pianoet toner ut våre gamle kjære julesanger slik vi år etter år har hørt dem, og som alltid gir de oss noe av julens budskap.

Taleren står på podiet. Det er vår alles Gunvor Irgens, - en NS-veteran fra 1933, avholdt av alle.

Stillhet i salen da hun tar ordet:

Julaften: Ingen kommer så langt fra sin barndom at han kommer den forbi. Da er vi dømt til å stanse opp, alle som én, enten det nå er i undrende, blankøyet barneglede, eller i ensomhetens rastløshet, - vemodet over julekvelden som aldri kommer igjen. Det kan vel kanskje også i år mangle atskillig på det vi forstår ved den rette julestemning. Hvorledes kan vi helt gi oss over til den, når vi vet hvordan dødens ljå meier ned på slagmarkene, når vi vet hvordan angst, ufred, lidelse borer seg inn i hjertene hos så mange. Nei, da er det ikke lett å forstå julens budskap.

Det er også vanskelig å tro at kirkeklokkene kan tone med den samme klang som før, - de klemter ikke over hvite tak, med bleke, lengtende froststjerner høyt der oppe, og myrrhaen kan vel ikke dufte med den samme drøm om de hellige tre konger, når ikke kulden ånder sine isblomster på ruten. Men når lysene ten-des på julegranen, kommer vel stemningen like dyp og rik som alltid. Men for bar-

na er hver en jul like ny og de vil alltid gå sin gang rundt juletreet fylt av samme varme, svimlende fryd som før. En glede som samtidig jubler over et par nye ski og over at et barn er født i Betlehem.

Men det er en slags jul. Slik er ikke alles. Det er dem som ikke har noen barnenøyne å varmes ved. Der er dem som bare sitter og føler sine voksne år som en smerte gjennom seg, slik dikteren har skildret det så vakert i sitt dikt «Vi to»:

Du sitter på mitt kne og ser den travle jul i by. Vel er her lunt, skjønt sneen sner, men ingen av oss gledes mer,

som i vår barndoms by. Det stiger opp i oss et veld fra dype, glemte skjul.

Ditt hode møter mitt på held, hjem til din barndoms jul.

Der er også julekvelder langt bitrere og mer ensomme enn denne. Hvor der ikke finnes en hånd å holde i sin til å møte ensomheten med - og ingen til å stryke seg varsomt over håret. Vi har de utstøttes jul, som vi kjenner fra «Else» hos Kielland, fra «Julenatt» hos Olaf Bull, diktet om henne, som i selve den hellige julenatt hiver seg i sjøen med sitt nyfødte barn. En av de skjønneste og bitreste parafraaser, som er skrevet over Madonna og Barnet: Men midt i en storm som svulmet

forrykende vill og grå, syntes hun se bak mulmet glans av den himmel blå. Og ensomme tårer brenner, for bønnen blir aldri brød, og begge de nakne hender holder et barn av kjød.

Det bærer hun fram i skygen under den frosne strand - der hopper hun rett fra bryggen

ned i det svarte vann...

Og vi har Wergelands dramatiske dikt «Juleaften»,

som kalder julekvelden ble jaget bort fra bondens hus, - et epos så gripende, at det hever seg som et skrik om barmhjertighet:

«Jøde!» skrek forferdet

en mans- og kvinnerøst,

«Da blir du ute!

vi eier ingenting å kjøpe for, og blot ulykke vil du bringe huset

i denne natt, da Han ble født du drepte!

- Jeg?

- Ja, ditt folk, og det er synden som igjennom tusen ledd skal straffes.

- Akk, inatt, da hunden lukkes ind?

- Ja, hunden, men ingen jøde i et kristent hus.»

Jo, vi bør nok stanse opp og tenke litt på de sterke mørke skygger. Kanskje kan vi da bli litt mer tilfreds med vår egen tilværelse. For så selsomme er vi i vår vurdering av lykken og gleden, at den må måles i andres vanskelbne.

Men vi skal ikke bare tenke på alt dette som er ondt blandt menneskene. Der er så uendelig meget godt. Så megen dådskraft, så meget høysinn, så megen hjelpsomhet, og meget som er dagligdags «det nevnes ikke nettopp straks». I vår by er der neppe noen så ensom og fattig, uten at der likevel blir jul av det. Mange og sterke krefter har vært i bevegelse for å tende lys på et grantre og dekke julebord til dem, for hvem julens fest ellers kanskje bare ble en vinterkjølig ironi. Og menneskene er vel alle mer eller mindre beslektet med mr. Scrooge, hin person fra Dickens kjente juleeventyr, gnieren og misantropen hvem møtet med julens ånder forvandlet til en gavmild og vennsæl herre. Julelistene viser hvor mange der er med om å binde hjertelagets bukett til julen.

Liv ødes og liv går tapt men til tross for alt som skjer lyser julens og hei-

Minner fra «frigjøringsdagene»

Av Reidar Laugsand

Etter at de «nye» makthavere med med politimester Errling Østerberg i spissen overtok Trondheim Politikkammer, ble vi embedsmenn som ikke var ansett som «gode» nordmenn, plassert på et eget rom på politistasjonen. Etter kort tid kom biler inn med arrestanter under høye rop og ulende sirener. Vår nestleder ved Kammeret, Egil Lindheim, gjorde Østerberg oppmerksom på at denne måten å arrestere på stred mot politivedtektene. Til det svarte Østerberg: Folket krever det.

Senere ble vi arrestert, og 14 av oss ble sperret inne på en celle i fengslet i Munkegaten basert på 4. En bølge i en krok tjente som avtrede, og ved bruk holdt to mann opp et teppe, slik at den trengende kunne gjøre sitt fornødne så noenlunde i skjul.

I den første tiden under arrest, ble vi ofte trakasert på ymse vis. Spesielt var Lindheim et yndet offer. En gang ble han hentet til å pus-

se inngangen til Tinghuset med tannbørste, slik at folket kunne spytte på han. Noen gjorde det også. En ny form for gapestokk. En annen gang var da de ga ordre om at han skulle bære ned dobøtten for å tømme den i en dertil egnet dunk. Da han var i ferd med å gå ned trappen, sparket en av vaktene han bak. Lindheim falt ned trappen med innholdet av bøtten over seg. Jeg skrev dette ned på en dorull, det eneste papiret vi fikk lov å ha, og prøvde å smugle det ut. Dessverre ble vedk. tatt, og jeg ble innkalt til fengselschefen, Killingberg. Han mente jeg drev med løgn og diktet opp historier for å sverte fengselet. Jeg for min del forsikret at hendingene var sanne, og at han selv kunne undersøke dette og mere til. Etter at jeg hadde fortalt om flere tildels grove overtredelser, sa han: «Dette skal ikke skje i mitt fengsel. Det skal det bli slutt på. Det er disse fordømte svenskene.»

Killingberg skal ha ros for at han grep inn og stoppet videre trakassering.

Da fengselsprest Stuve kom på sin første visitt i vår celle, spurte han: «Bor det mange frontkjempere her da?» Vi var 4 stykker som rakte opp hånden, og ventet på et trøstens ord. Vi fikk følgende: «Stakkar dere dør unge!» Og nikket til hver enkelt av oss for hvert ord han sa. Senere, etter at vi var overflyttet til Kristiansten festning, holdt vedk. prest en andakt hvor temaet var syndsforlatelse. Men, sa han: «Dette gjelder ikke dere!»

Det er god grunn til å tro at enkelte av kirkens menn har behov for syndsforlatelse.

mens stjerne like klart og funklende som noen gang før. Heimen blir tyngdepunktet i alle juleminner. Slektens bånd kjennes sterkere enn ellers, heimens grunnvoll som vårt liv hviler på, trer fram som en levende realitet, smidd sammen av felles sorger og gleder, felles gode og onde dager. Jo, der er dype, sugende tanker av savn etter fraværende, - både etter dem man venter å få se igjen og etter dem som er blitt borte siden sist. Med de første får man møtes i julens tanker, - med de siste i julens fred.

Norge i glasshus ...Forts. fra side 1

gjorde både påtalemyndigheten og domstolene på sine måter i praksis. Det var en «renselsesakt, en hygienisk prosess, som er helt nødvendig for samfunnets fortsatte eksistens og selvbevaring» (C. J. Hambro, Ot.tid. 1945: 141f), det dreide seg om. Nødvendig for alle parter å få unnagjort så fort som mulig for at normale tilstander kunne gjenopprettes både rettslig og politisk.

Et spørsmål som snart reiste seg etter oppgjøret, var hvilke rettigheter de landssvikdømte skulle ha etter endt soning. Det viste seg at i tillegg til det formelle oppgjøret, opplevde mange av de tidligere straffede et uformelt som kunne være vel så rammende. Mange fikk ikke innpass på arbeidsmarkedet fordi andre nektet å jobbe sammen med «nazister», eller på boligmarkedet fordi kommunale boligmyndigheter godtok at landssvikere ikke skulle ha rett til bolig. I noen yrker hersket i praksis et ulovlig yrkesforbud for tidligere straffede (Andenæs 1979: 230f). En fagforening på Herøy krevde sågar at tidligere NS-medlemmer ble ilagt portforbud med plikt til å bære armbind når de fikk gå ut, for at ikke «disse udyr i menneskeskikkelse kan blande seg med gode nordmenn på badeplasser, sportsplasser etc.» (Telemark Arbeiderblad 4.8. 1945).

Det mange landssvikdømte likevel følte verst, var at de ikke kom til orde for å legge frem sin sak, sine argumenter og sine motiver for at de hadde handlet som de gjorde (Larsen 1998). Det hadde under oppgjøret ofte fremkommet meget store avvik mellom rettsvesenets oppfatning av hva som var landssvik og unasjonal holdning under okkupasjonen, og de dømtes forståelse av egne motiver. Mange anså seg absolutt ikke som landssvikere eller forrædere i straffelovens forstand. De hadde en helt annen forståelse av årsaksforholdet bak

tyskernes okkupasjon, av betydningen av den norske kapitulasjon den 10. juni 1940 og av spørsmålet om det var krigstilstand i Norge etter denne dag, enn domstolene la til grunn. Også hasterket og det summariske ved prosessene etterlot selvfølgelig mange mindre vel oppklarte punkter og mangelfull konsistens mellom en lang rekke saker.

Kan man da i denne situasjon si at de tidligere straffedømte hadde samme ytringsfrihet som andre?

Dette er et lite utforsket område av etterkrigshistorien. Svaret må ut fra hva vi i dag vet, gis slik at tidligere NS-folk nok stort sett hadde adgang til å formulere sin kritikk av rettsoppgjøret, men at de ikke fant medier eller kanaler for sine ytringer andre enn dem de etablerte selv. Norske forlag og norsk presse var stengt for dem i mange år.

De landssvikdømte var derfor henvist til egne utgivelser på egne forlag. Mange bøker og småskrifter av tidligere dømte utkom i årene rundt 1950. De bærer karakteristiske titler som «Vi er ikke forbrytere», «Jeg er ingen landssvik», «Mens vi venter på § 100», «Rettsoppgjørets svarte flekker», «Holder vi mål?», «De utstøtte», «Det urettferdige rettsoppgjør» eller «Den nådeløse rettferdighet». Ingen vet hvor mange slike skrifter som egentlig kom ut, for noen helt fullstendig oversikt over denne litteraturen er aldri forsøkt oppstilt. Den mest omfattende bibliografien som foreligger om rettsoppgjøret, av fakultetsbibliotekar Kaare Haukaas (Haukaas 1962), registrerer et utvalg. Heller ikke den offisielle Norsk bokfortegnelse synes å ha fått med seg alt. Det gjenstår derfor en del granskning før man kan si mer om omfanget av denne uformelle protestlitteraturen.

Det som derimot er sikkert, er at vanlige forlag

avviste å utgi denne type bøker. Debattbøker om oppgjøret forekom nok på norske forlag, fortrinnsvis om den meget kontroversielle dødsstraffen, men ingen landssvikdømt kom til orde i denne debatten. Selv Knut Hamsuns «Paa gjengrodde stier» ble opprinnelig refusert, da den forelå i 1948. Gyldendal og direktør Grieg våget simpelthen ikke å utgi en tekst av den store dikter som angrep rettsoppgjøret. Også den svenske forleggeren, som underhånden fikk tilsagn om rettighetene, trakk seg etter at Dagbladet - den avis som under hele oppgjøret viste den mest uforsonlige holdning - hadde fått tak i historien om at Hamsun skulle utgi på svensk «om sine opplevelser fra nazitiden» (Stray 1979, Hansen 1978:652ff.). Først året etter kom boken ut.

Hamsun var et unntak. Han var Nobelprisvinner og ikke straffedømt. Den første utgivelse på et akseptert forlag av en «vanlig» landssvikdømt var Håkon Meyers «Et annet syn», som ble antatt på Dreyers forlag i 1952. Meyer hadde sonet en dom på ti års tvangsarbeid for sin virksomhet som NS-leder i LO under krigen, og redegjorde inngående og intelligent for sitt syn på det nødvendige samarbeidet med tyskerne. Det var en betydelig risiko forleggeren Barthold A. Buthenschön tok ved å gå god for en slik bok. Han fikk for sikkerhets skyld den anerkjente jurist, professor Kristen Andersen, til å skrive et forord til støtte for utgivelsen. Forlaget fortjener anerkjennelse, uttalte Andersen her: «Det tales og skrives så meget om ytringsfriheten og dens uunnværlighet. Ett er imidlertid å tale og skrive om ytringsfrihet, noe ganske annet å praktisere den i uredde saklighet.» Det var selve utgivelsen han karakteriserte slik.

Ikke sjelden kom det til forføyninger overfor landssvikernes egen-utgitte skrifter. Narvesen nektet distribusjon både av bøker og tidsskrifter av slikt opphav. En

Forts. side 10 ➡

DIKTATURETS METODER

Fra advokat Uelands etterlatte papirer

Før krigen var det god lære mellom de rettslærde at statsstyret ikke skulle gripe inn i 2 fagområder, nemlig jus og medisin.

Disse skulle leve sitt eget selvstendig liv etter normer utarbeidet av sivilisasjonen gjennom hundreder av år. Stalin og Hitler brøt med reglen. De ga domstolene påbud som disse slavisk ble beordret til å følge, og som de også fulgte.

Domstolene mistet sin uavhengighet og de politiske organer.

Norge lærte av tyrannene i 1945.

Stalin og Hitler døde.

Deres etterfølgere kom til at for utenverdenen var det ønskelig at det ble fremstillet slik som at landet hadde en selvstendig dommerstand.

De ville ikke lenger kalles tyranner.

Men det lå en fare i dette at folk fritt fikk lov å kritisere styret og de ideer styret bygde på.

En god hjelp var det at de styrende hadde hånd over massemediene kringkasting, presse og litteratur.

Men illegale skrifter og muntlige meningsytringer representerte likvel en fare som det måtte reageres mot.

Mange steder ble farlige meninger satt på indeks. Det ble hevdet at ideene var uriktige og at de som hadde slike meninger også måtte være sinnsyke.

Men hvorledes hindre at slike meninger fikk støtte, og hvorledes beskytte samfundet mot slike menn?

I Russland ble det gjort på den måten at det ble bygget

sinnsykehus. Så ble de brysomme personer utpekt av de styrende, som farlige sinnsyke, og så ble det overlatt til legestanden å erklære at den enkelte måtte tas i forvaring fordi hans tilpassing til det sosiale miljø var dårlig.

Legestanden lot seg bruke. Tusener av ikke-troende fikk føle det.

I Norge slo myndighetene etter krigen også inn på den veg.

Men her føyet legene seg ikke. De gikk ikke med på å

erklære Quisling, Dybwad Brochmann og Fanebust m.fl. som lidende av varig svekkede sjelsevner.

I ett tilfelle ble dette gjort, men Hamsun levde lenge nok til å bevise at han fremdeles hadde evnen til å tenke i behold.

Dette å tenke selvstendig skaffet Hamsun Nobelprisen.

Men da det ble landssvik å ha selvstendige meninger,

tok myndighetene pengene tilbake.

Gustav Smedal ...Forts. fra side 4

Smedal sa det var ulovlig, opprettet i 1945. Da ble det Han protesterte. Vedtaket konfiskert stort.

ble ikke satt i verk. - Men lovlig rettstilstand var gjen-

Smedal fikk dø tidlig. ●

Norge i glasshus ...Forts. fra side 9

vestlandsredaktør som publiserte en artikkel der det het at riksadvokat Sven Arntzen, en av rettsoppgjørers mest sentrale menn, bar ansvaret for en av okkupasjonstidens større opprullinger innen motstandsbevegelsen, ble tatt i varetekt og tiltalt for injurier, sågar etter offentlig påtale (Justisdepartementet 1962: 480). Dommen på ni måneders ubetinget fengsel er enestående i norsk rettshistorie. Skriftet ble inndratt. Det samme skjedde med de oppsiktsvekkende bøkene til major O. H. Langeland, tidligere Mil.org.sjef i Oslo, som i «Dømmer ikke...» (1948) og «...for at I ikke skal dømmes» (1949) hadde insinuert at navngitte embets- og tjenestemenn hadde gått tyskerne til hånde under okkupasjonen, i minst like høy grad som straffedømte NS-folk. Høyesterett stadfestet inndragelsen. Flere injuriersaker fulgte i 1952 mot NS-folk som i sine skrifter hadde antastet oppgjøret med usaklige angrep: Arne Bergsvik fikk 30 dager ubetinget, Aasulv Holte fikk 500 kr. i bot, Petter A. Harsen tilleggsstraff på 1 års fengsel, Øyvor Hansson 30 dager og Alex Lange 90 dager (de to siste betinget). I ytterligere et titall saker ble tiltale reist, men senere enten frafalt på grunn av bevisets stilling eller saken ble henlagt fordi den trakk så sterkt i langdrag at videre forfølgelse ble ansett utidig (Justisdepartementet 1962: 478-491).

Disse prosessene, som aldri har vært gjennomgått og vurdert i sin sammenheng, kan unektelig tyde på at ytringsfriheten for de landssvikdømte til i trykt skift å redegjøre for sitt syn, var noe begrenset. Grunnen til at det ble gått så hardt frem, lå i en meget grundig betenkning fra riksadvokaten (trykt som bilag til St.meld. nr.64 1950), der hensynet til rettsoppgjørets hele omdømme sto sentralt.

Ærekrenkende beskyldninger mot øverighetspersoner som hadde ansvaret for gjennomføringen av oppgjøret, ble ansett særlig alvorlig. Men betenkningen tok også for seg de konkrete anklager om fangemishandling og overgrep mot varetektsfanger som skriftene hadde brakt frem. Mest kjent var her en serie påstander om til dels opprørende brutalitet som var dokumentert i forfatterinnen Martha Steinsviks bok «Frimodige ytringer» (1946). Slike påstander ble etterforsket, og førte til flere domfellelser av voktere og politifolk for utilbørlig brutal atferd mot NS-folk. Med dette beviste påtalemendigheten selv nytten av de skrifter som de landssvikdømte utga for egne midler, og som fikk en så sterk medfart ved domstolene.

Det er påfallende i ettertid at norsk presse viste så liten interesse for de ekstraordinære og i blant rent irregulære forhold som forekom under rettsoppgjøret. Meget få av de sakene som ble reist, fremkom på grunn av avisenes journalistikk. Saken var at pressen som hovedtendens sto klart på påtalemyndighetens side, og vel så det, under hele oppgjøret. I alminnelighet krevde avisene strengere straffer og grundigere oppgjør enn politi og domstoler kom opp med. Avisene var i egenskap av talerør for det alminnelige hat og forakt overfor NS-medlemmene, ute av stand til å fungere som fora for kriminal- og rettsreportasjer etter vanlig standard. Og langt mindre la de for dagen noen form for kritisk eller myndighetsdistansert journalistikk. Det hersket, sier en forfatter, «presseetisk unntakstilstand» under rettsoppgjøret (Fremo 1994:90). Dette viste seg ikke minst i at meget få aviser brakte artikler med kritikk av oppgjøret, enda oppgjøret var meget kontroversielt blant landets jurister (Tønnesen 1950). Til unntakene hørte

Tønsberg Blad, som alt i 1940-årene brakte en rekke kritiske artikler av juristen Lorents Vogt, og Morgenbladet, som etter at Arbeiderbladet takket nei, ble husorgan for den meget frittallende Johan Scharffenberg. Også i Adresseavisen og Nationen kunne kritikk forekomme. Men særlig viste pressens holdning seg i at praktisk talt ingen avis slapp landssvikdømte selv til i spaltene. Dette varte ved, i alle fall til 1960. Etter 1960 hendte det at tidligere straffedømte slapp til enkelte steder. Verdens Gang brakte den første artikkel fra «den annen siden» i 1965, da avisen lot Albert Wiesener svare på en sterkt negativ anmeldelse av hans bok «Seierherrens justis» (Dreyer 1964). Aftenposten forsøkte imidlertid fortsatt konsekvent å unngå innlegg, likeledes Dagbladet. Så sent som i 1969 måtte den kjente advokaten Annæus Schjødt påtale «pressens utrolige ensidighet... det har gjort meg litt bedrøvet - så mange år etter burde vi hatt råd til å høre begge parter» (VG 26.4. 1969).

At den annen part da ikke var blitt hørt siden 1945, foreligger det mange vitnesbyrd om fra de tidligere NS-medlemmene selv. Forgjeves hadde de i mange år forsøkt å få selv de mest kortfattede beriktigelser - etter deres syn - inn i norske aviser. Som en av dem, den senere injuriedømte Petter Harsen sa det i 1950:

«Ytringsfriheten har vært kneblet siden frigjøringen. Det er takket være denne knebling, at det har lyktes myndighetene å holde folket i uvitenhet om en rekke faktiske forhold som har vært en rettsstat uverdigg. Selv når det gjelder å få dementert en vitterlig usann pressemeddelelse til skade for NS-folk - eller for dem der angriper rettsoppgjøret, har f.eks. Aftenposten, Morgenbladet og Arbeiderbladet nektet å ta inn noe dementi... En kan si det er et jernteppe som de store Oslo-avisene har rullet ned for at folket ikke skal få vite sannheten!» (Harsen

Okkupantene og ...Forts. fra side 1

Her var det tale om et bredt register av nyanser - fra de desidert «stripete» (personer man ikke helt stolte på når det gjaldt deres nasjonale holdning, uten at de erklærte seg som nazister) og til dem som bare unnlot å markere seg overfor okkupantene, av frykt eller bekvemmelighetssyn.

Selv husker jeg godt hvordan jeg som elleve-tolvåring ble rasende da jeg på hjemveien fra skolen var vidne til hvordan noen av mine kamerater hengte seg på tyske kjøredoninger, det være seg biler eller særlig hest og vogn som trakk tømmerstokker etter seg - i blid og glad forståelse med de tyske wehrmachtsoldater.

Jeg ble engang så flyende sint over denne mangel på nasjonalt sinnelag at jeg fløy i synet på en av mine skolekamerater og la ham i bakken, enda han var et par nummer større.

Dette skjedde i pakt med den isfront overfor okkupantene jeg var blitt foreholdt hjemmefra, og som jeg forsøkte å få mine jevnaldrende med på.

Riktigst er det vel å si at av dem som tok klart standpunkt for eller mot okkupasjonsmakten, var de siste i helt overveldende flertall.

Men så var det alle de tilsynelatende standpunktsløse, og naturligvis forsøkte den tyske etterretningstjeneste å ta dem til egen inntekt i sine rapporter hjem til Berlin.

Et annet interessant punkt i Dyrhaugs bok, er hans påvisning av hvor godt underrettet Hitlers etterretningstjeneste var om norske forhold - ikke minst når det

1950:13).

Man må kunne si at dersom denne kraftsats inneholder om ikke annet enn noe rett, har Annen verdenskrig kastet langt skygger - også over ytringsfrihetens vilkår i Norge.

gjaldt personalopplysninger. Den tyske grundighet fornektet seg ikke. Og fortidens gjerninger ble ikke glemt.

Jeg har fått fortalt et eksempel på dette. Lyver min hjemmelsmann, så lyver jeg. Men han hadde det ikke med å lyve.

Under depresjonstiden i Tyskland noen tiår tidligere, var det ikke uvanlig at barnløse norske ektepar adopterte tyske barn, for å skaffe dem en fremtid. En nesten utrolig historie går ut på at en kjent forretningsmann i Finnmark skrev til Tyskland og bestilte tyve sløyekniver av en spesiell sort, som i den del av landet ble kalt «jungler». Så mannen skrev og bestilte «zwanzig Jungen, bitte».

Som man kan tenke seg, ble han ytterst forbløffet da det en dag på dampskipskaien i Finnmarks-byen stod tyve tyske guttunger som regnet med å finne et hjem i Norge. Det fikk de også, for var de først kommet, så måtte man jo ta seg av dem, og ingen hadde hjerte til å sende dem tilbake til trøstesløsheten i Tyskland.

De ble plassert rundt i snille norske familier, og der finner vi visstnok endel av forklaringen på enkelte tyskklingende familienavn rundt i landsdelen.

Så gikk det mange år, og okkupasjonen inntraff. En av de gode Finnmarks-borgere, visstnok en kjent handelsmann, hadde i mellomtiden fått en datter som for lengst var voksen og aktiv i motstandskampen. Hun ble tatt og kunne vente seg det verste.

Mens hun satt i sin celle og ventet på noe som kunne bli en dødsdom, ble hun en dag hentet til Gestaop-sjefen der i byen. Han bad henne sette seg og forholdt henne hele hennes - i tyskernes øyne - grove synderegister. Hun fikk vite at hun aspirerte til den aller strengeste

Forts. side 11 ➡

Kirken ber om forsoning med tyskerbarn og NS-barn

Etter initiativ fra Nidaros for den siste bots- og bededag i dette årtusenet. biskop Finn Wagle er det utarbeidet en egen liturgi

Okkupantene og ...

Forts. fra side 10

straff.

Så tok offiseren en pause, så på henne og fortsatte:

- Men! Vi vet at Deres far for 24 år siden hjalp en liten gutt som var blitt foreldreløs hjemme i Tyskland, og skaffet ham et hjem her i Norge. Hans velgjerning mot det store tyske folk, skal nu komme Dem til gode. Vær-sågod - De kan gå! De er fri!

I egne forbønnsledd settes menighetens fokus på «vår unnfallenhet og våre svik overfor tyskerbarna og barna av norske NS-folk.»

Liturgien er spesialskrevet av en komité ledet av Liturgisk senter i Nidaros ved leder Øystein Bjørdal. Biskop Wagle betoner behovet for å dvele ved forsoningstemaer som er utløst av vår nære fremtid før festen setter inn ved årtusenskiftet.

I et utdrag fra Bededagsbønnen i Nidarosdomen heter det:

Vi lever i slutten av et tve-tydig århundre, rikt på det andre ...»

gode, men også på det onde. Vi ser at våre goder og fremskritt også skader og ødelegger. Lær oss å respektere grenser, og led oss på forsoningens vei. Vi ber for dem som er rammet av fortielse og for-dømmelse. Vi ber for alle dem som etter krigen er blitt utstøtt av kirke og samfunn. I dag legger vi særlig frem for deg vår unnfallenhet og svik overfor «tyskerbarna» og barna til norske NS-folk.

Herre, hjelpe oss i forsoningens tjeneste å legge det vonde og vanskelige bak oss, og finne fred og felleskap med deg og med hver-

BOKTJENESTEN

POSTBOKS 3239 ELISENBERG, 0208 OSLO

..... eks. Inger Cecilie Stridsklev: «M/S Theklas himmelferd»	kr. 100,-
..... eks. Vidkun Quisling: Russland og Vi (Innbundet)	kr. 200,-
..... eks. Vidkun Quisling: Russland og Vi (Heftet)	kr. 100,-
..... eks. Odd Melsom: På nasjonal uriaspost	kr. 50,-
..... eks. Knut Steenstrup: Dilemma	kr. 50,-
..... eks. Sundra Sand: Hva er Kristen Samling?	kr. 5,-
..... eks. Sundra Sand: Noen enrindringer fra tiden omkring Vidkun Quislings siste dager	kr. 5,-
..... eks. Anna Kientopf: Det fredsfjendtlige trauma	kr. 50,-
..... eks. Hans Gervik: Refleksjoner etter 50 år	kr. 50,-
..... eks. Ståle Fagerland: Et navn til låns	kr. 100,-
..... eks. Johs Myhren: Skyldig - uskyldig?	kr. 50,-
..... eks. John Sand: Elverumsfullmakten	kr. 50,-
..... eks. Randolph Alnæs: Frontkjempere	kr. 50,-

Legg til kr. 20,- for forsendelser ved forskuddsbetaling til:

Postgiro 0807-5.15.02.89. Bankgiro 6063.05.00926 eller ved sjekk, i kontanter eller frimerker. (Ellers porto og oppkravsgebyr.)

I alt bestilles for kr. som betales slik:

Navn:

Adresse:

Postnr.: Sted:

Avviklingskontoret for tyske arbeidssteder i Oslo og Omland meddeler:

Arbeidere som pr. 7. mai 1945 var ansatt ved tyske arbeidssteder i Oslo og omland, vil få utbetalt et lønningsoppgjør for den nærmeste tiden etter frigjøringen.

For nedennævnte arbeidssteder skjer utbetaling på lagertomten Skillebekk ved Bygdøyferjen den 21. juni 1945 i tiden kl. 10-14.

1. H.V.D., Alnabru. 2. H.V.D., Jessheim. 3. H.V.D., Havnslageret. 4. H.V.D., Kampen. 5. H.V.D., Skl. 6. Stabskompani, Smestad (bekleddningslager & kjøkken). 7. Luftwaffe - verksted, Kjelsås. 8. Offiserskasino, Smestad. 9. Inf. Sjøh. Btl. 386 - Akershus. 10. Marinen - Hovedøya. 11. Marineintendantur I. 12. Marineintendantur II - Bygdøy allé 17. 13. Marineintendantur III - Monrads gt. 13, Hauptmarkenterrel. 14. Luftwaffe - Ekeberg (Sletta). 15. Reichskommissar - Møbellager, Stenersgt. 9. 16. Reichskommissar - Fahrbereitssnart, Frogner plass. 17. Reichskommissar - Nye handelsgymn. 18. Reichskommissar - Dienstopstello, telegrafbygningen. 19. Reichskommissar - Variete Nordland, Folketeaterbygningen. 20. Reichskommissar - posthuset, Grini. 21. Lager Nordstrand. 22. Holmenkollen Turisthotell. 23. Frontleittstelle XII. 24. Kjeller - Lillestrøm. 25. Radio - Telefonlager, Dal st. 26. Bekleddungshauptlager d. Luftwaffe, Skøyen, tilleggssliste. 27. Bygdøy allé 24-33. 28. Heer Vorn. Prop. Komp. - Vinderen skole. 29. Heer - Hørleb skole. 30. H.U.V. - Jacob Aalls gt. 1. 31. Tjenestested L. 62 503 - Hauerseier. 32. Tjenestested L. 24 619 - Kjeller flygeplass. 33. Tjenestested 27 475 A. - Lager Trandum. 34. Nyland - Grorud (funksjonærer). 35. Tjenestested I. 38 641 E. - Brandbu. 36. Nachrichten Reg. Frogner skole, Nissen skole, Oslo Komm. Handelsskole. 37. Heeres-Bekleddungsdienststelle - Oslo (funksjonærer). 38. Luftwaffe - Nordstrand Lazarett. 39. Bauer - Holmen Gaard V. A. 40. Verw. I Mess. Druckerel. 41. Tjenestested L. 46 633 - Drammensveien 102 e. 42. Luftwaffe Gerätlager, Tullins gt. 43. Tøyen skole. 44. Festningen - Abteilung Lohnbuchhaltung. 45. Waffen SS. - Frogner. 46. Waffen SS. - Bærum Verk. 47. Techn. Komp. - Kampen. 48. Marine Art. Waffenkdo., No. 40 150. 49. Marine Art. Waffenkdo., Skøyen. 50. Marine Bekleddung I (økonomere), Chr. Krohgs gt. 32. 51. Marine Bekleddung II (syttue), Chr. Krohgs gt. 32. 52. Marine Bekleddung III, Chr. Krohgs gt. 32. 53. Bekleddungsmagazin, Chr. Krohgs gt. 32. 54. Marine Hafenkapitän, Utstikker I. 55. Marineintendantur, Staffeldts gt. 4. 56. Marine Bauamt. 57. Marine-Ersatz Abt., Lilleaker skole. 58. Marine Kont. Rekv. Lager, Folketeaterpassasjen. 59. Marine Techn. Betrieb, Husmorskolen, Stabekk. 60. Marine Kraftfahrpark, Trondheimsvn. 100. 61. Marine Tech. Betrieb, F. Nansens plass 5. 62. Marineintendantur, Kaba. 63. Marine, Regnbuen. 64. Festungsp. No. 26, Østensjø skole. 65. Nachschub - Drammensvn. 20 a. 66. Volla, Alnabru & Lillestrøm. 67. Frogner, Park. 68. Slemndal skole. 69. Soldatenheim - Munchs gt. 1. 70. Samfunds-kafeen - Torggt. 17. 71. Lager Smestad. 72. Reichskommissar - Kaba. 73. Snekkerverksted - Kaba.

Bemerk. N.S.-medlemmer får ingen lønn. Legitimasjonskort må framvises. De arbeidere som ikke avhenter lønning på den oppgitte dag, må vente til nærmere kunngjøring foreligger.

SVERRE TORP

"FRIHETEN" 15/6 45

HJELM

Professor Dr.med. Randolph Alnæs som nettopp har utgitt «Kristiansundere på Østfronten og i Finland under den 2 Verdenskrig» ønsker kjøpt en hjelm.

Kan du hjelpe?

Skriv eller ring ham.

Adresse: Biskp Heuchsv. 4 - 0871 OSLO
Telefon: 22 23 66 70.

Ikke et menneske ...

Forts. fra side 7

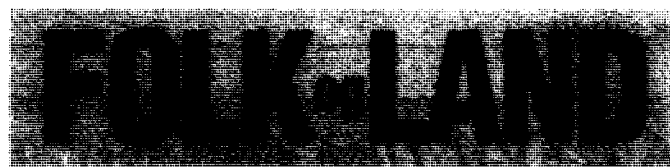
enn som en pøbel. For en pøbels krig kan bare ende med en pøbels fred, og en pøbelaktig fred betyr bare enda en krig, og en sådan forekommer meg idiotisk.»

Min innerlig
kjære hustru

LILLIAN SCHREINER
som lojalt har støttet meg
gjennom alle kampens år gikk
bort 17. november.

I dyp sorg:
KJELL

RETURADRESSE:
BOKS 32 39 ELISENBERG, 0208 OSLO - TELEFON 61 33 20 87

NR. 9/10 - 1999

- JULETREET -

Tegning: Cramer fra «Kjære Mamma» (1943)

Søken

Av Enok Eikin

De søkte forgjeves i slott og palass
etter Han som var født.
De søkte en kongesønn mektig og flott
i skarlagen og rødt.
De søkte forgjeves -
Han var ikke der blant de store og fine.
Men Herren ga tegn til en hyrdeflokk,
ute blant sine.

De fant ikke frem i sin visdom og kløkt
- men de fulgte et kall.
Da lyste en stjerne og viste dem vei
til en krybbe og stall.
Og der fikk de tilbe et barn i de usleste kår.
Men veien de gikk -
Den veien er også blitt vår.

Vi søkte forgjeves med iver og glød
etter frihet og fred.
Vi søker så håpefullt - alle som en -
etter løsning et sted.
Vi søker forgjeves - der er ingen fred
eller frihet å vinne.
Men Herren har sagt at i tro skal vi
søke - og finne.

Vi får ingen fred med vår iver og glød
- vi må følge et kall
Da lyser en stjerne og vi ser en vei
til en krybbe og stall
og da skal vi se at et barn selv i usleste kår
har frihet og fred
som den viseste ikke forstår.

Frontkjemperen Jørgen Høve går til filmen

Av Bjørn H. Larsen
i avisen «Nordlys»

TROMSØ: Først kjempet han mot den tyske invasjonshæren. Men da Norge kapitulerte under andre verdenskrig gikk han over på tyskernes side og ble frontkjemper. Nå skal Jørgen Kildal Høves historie bli nordnorsk dokumentarfilm.

- Jeg vil ikke bli sjokkert om jeg blir beskyldt for å løpe nazistenes og frontkjempernes ærend, sier Reuben Sletten (27) fra Harstad som skal lage fil-

men «Alt for Norge».

Han lar seg ikke skremme av de reaksjoner forfatteren Kjell Fjørtoft møtte da han skrev bok om frontkjemperne.

Fordomsfri film

- Jeg tror jeg er i stand til å lage en fordomsfri film om hva som skjedde med Jørgen Kildal Høve. De som opplevde krigen og som er i 80-årene i dag, tror jeg ikke kunne lage en slik film. Og for de unge som vokser opp i dag, er andre verdenskrig et glemt kapittel. Jeg tror min generasjon er den siste

som vil kunne lage en fordomsfri film om dette temaet, sier Reuben Sletten.

AS Videomaker på Finnsnes har fått 450000 kroner i støtte av Nordnorsk Filmsenter til å lage «Alt for Norge», og de har valgt å satse på et ungt team, men med erfarne Kalle Rikardsen fra Harstad som støtte-spiller.

I følge Kjell Eriksen i AS Videomaker har også NRK vist stor forhåndsinteresse for produksjonen og vil antakelig sørge for at finansieringen går i orden.

I 1000 år har vi ...Forts. fra side 3

Og nå sitter jeg her i det Herrens år 1999, og mediterer. Historien og livet går videre uten å bry seg om at seilassen går mot de samme skjær. Mennesket tror at det forlengst har fått nok, at det ikke evner å ta mer inn i sinn og hjerte. Men tiden selv omformer det og fører dets rytme inn i sin. I 1000 år har vi levd, men reaksjonen har tapt sin kraft.

Jeg tar en bok i hyllen...

Feldpost og konvolutter til og fra Østfronten ønskes

Bilder, dokumenter og tidsskrifter ønskes for Geir Brenden.

Kontakt: Ragnar Wolden, Ulsvad 32, 2770 Jaren, tlf.: 61 32 85 55 etter kl. 16.00 eller skriv.

Lurer dere på noe, kontakt Kjell Blich Schreiner